

IDEOLOŠKA INTERPELACIJA V GOVORNIH DEJANJIH: O DUCROTOVI FORMALIZACIJI BAHTINOVŠKE POLIFONIJE**

Povzetek. Članek umešča Ducrotovo polifonično teorijo izjavljanja v strukturalistično teorijo označevalca in, v ekstenziji, ideologije. Pokaže, da je Ducrotov projekt, ki izjavljanje konceptualizira kot (re)produkcijo intersubjektivnih razmerij, ne pa kot reprezentacijo, protisloven, kjer bi moral biti dopolnjen: ko Ducrot analizira ironično zanikanje, ponovno vpelje reprezentacijo prav s tem, da jo infinitezimalno nadomešča z dopolnilnimi izjavjalci. To protislovje suspendiramo, če ironično zanikanje interpretiramo kot ekspletivni ne, ki ne označuje ničesar razen subjekt izjavljanja. Izhajajoč iz tovrstnega praznega označevalca, lahko izjavljanje dejansko obravnavamo onkraj reprezentacije in obenem v njegovi institucionalni in s tem ideološki naddo- ločenosti.

Ključni pojmi: ideološka interpelacija, izjavljanje, izjava, polifonija, ekspletivni ne, institucija, ideologija

[V] raziskavah govornice vsaj že dve stoletji štejejo za samoumevno misel – ne da bi jo sploh poskušali formulirati, tako očitna se jim zdi –, da ima vsaka izjava enega in samo enega avtorja.

To je citat iz razprave »Očrt polifonične teorije izjavljanja«, zadnjega poglavja Ducrotove knjige *Izrekanje in izrečeno* (Ducrot, 1988: 170). Namen poglavja je ne le formulirati, pač pa ovreči navedeno misel. Še več, oba projekta Ducrotove deskriptivne semantike, polifonična teorija izjavljanja in teorija argumentacije, sta namenjena dokazovanju, da besede nič ne pomenijo (Ducrot, 1996: 16/17; 1988: 238). Posvetili se bomo le prvi teoriji, ki je vsaj po Ducrotovem mnenju izhodišče vsega njegovega dela (Ducrot, 1996: 12/13, 54/55).¹ Poskušali bomo pokazati, da ta teorija polifonije zgreši

* Dr. Jernej Habjan, raziskovalec na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU.

** Izvirni znanstveni članek.

¹ Epistemološki komentar obeh teorij z ozirom na njun prelom s psihologistično oziroma logicistično lingvistiko je razvit v Kržan, 2008a: 74–6.

svoj namen, kjer bi morala biti najbolj prepričljiva, in da je tako zato, ker ne konceptualizira ideološke interpelacije,² ki naslovljenca sooči z izsiljeno izbiro, tj. subjektivacije³.

Izjavljalni dogodek v polifonični teoriji izjavljanja

Po Ducrotu vsako, ne le polifonično izjavljanje zahteva razcep govorečega subjekta na subjekt izjave in subjekt izjavljanja oziroma, z Ducrotovima izrazoma, na govorca in izjavljalca. Govoreči subjekt lahko sprejme odgovornost za izjavo samo kot govorec, identificiran z izjavljalcem. Ta pa je le gledišče, s katerega je izjava izjavljena, delna perspektiva, ki ji identiteto daje zgolj neidentičnost s preostalimi perspektivami, impliciranimi v izjavi. Ducrot torej razlikuje ne le med govorečim subjektom in producentom izjave, pač pa v prvem loči še govorca in izjavljalce. Ducrot formalizira Bahtinov dispozitiv avtor – pripovedovalec – junak kot producent – govorec – izjavljalec, da bi mu omogočil analizo polifonije v posamičnih izjavah in ne le v nizih izjav (Ducrot, 1988: 171).

Tako Ducrot pokaže, da so zgolj na videz protislovne izjave, kakršna je »Jean ne viendra pas, et je le regrette, car ça m'aurait fait plaisir.« oziroma »John won't come, and I regret it, because it would have been nice.« (Ducrot, 1996: 76/77), se pravi, dobesedno, »Janez ne bo prišel in jaz to obžalujem, saj bi bilo to prijetno.«

Kakor paradoks lažnivca je izjava protislovna samo, če utajimo razcep med govorcem in izjavljalcem.⁴ Govorec, vpisan v izjavo z zaimkom »je«, »I«, »jaz«, lahko označi »ça«, »it«, »to« kot obžalovanja vredno in hkrati prijetno zato, ker besede »ça«, »it«, »to« ne izjavi v obeh primerih isti izjavljalec: prvi izjavljalec trdi, da Jean, John, Janez ne bo prišel, drugi pa pravi, da bo prišel. Če interpretiramo Ducrota z vidika teorije označevalca, lahko rečemo, da prvi izjavljalec predstavlja govorca v izjavi, drugi, Drugi, pa pogojuje to predstavljanje na dva inverzno simetrična načina: kot objekt govorceve aktualne zavrnitve (govorec zavrne drugega izjavljalca) in potencialne identifikacije

² Se pravi, diskurzivne mehanizme pozivanja individuov na pozicije domačinov praks, ki reproducirajo produkcijska razmerja (Althusser, 2000).

³ Subjektivacija je konceptualizirana kot brezpogojna identifikacija (s subjektom, za katerega se predpostavlja, da ve) brez pogojnih identifikacij (s subjektom, za katerega se predpostavlja, da verjame), tj. kot utajitev alternativnih identifikacij, dosežena z odzivom na ideološko interpelacijo, institucionalno usiljeno kot edina mogoča alternativa, racionalni pol odtujitvenega vel, v Močnik, 2008: 196–7, in 1985: 41–3, 13–24, 119, 138–46, 207–8, 160–1, ter 2009: 255–7; cf. Culiberg, 2007: 60–3.

⁴ Za paradoks lažnivca gl. Lacan, 1996: 128–9, 39. Značilen domačinski pogled na to utajitev podajo Postile k Imenu rože, kjer Eco opiše postmodernega ljubimca, ki lahko izpove ljubezen le s citatom izpovedi, znane njegovi naslovljenki: ljubimca prepoznata klišejskost izpovedi, a jo sprejmeta; prav citiranje, ironično distanciranje od klišeja jima omogoči subjektivacijo klišeja, sprejem njegove interpelacije. Lacanova rešitev paradoksa lažnivca je tedaj kritika postmodernizma *avant la lettre*.

(govorec verjame, da drugi izjavljalec dekodira zaimke »ça«, »it«, »to« tako, kakor ga sam kodira). Izjava ubeži redundantnosti in obenem nerazumljivosti, kolikor je naslovljena na subjekt, za katerega se predpostavlja, da ne ve o Jeanu, Johnu, Janezu in da ve, kako naj preklaplja med aktualizacijama zaimka »ça«, »it«, »to«. Predpostavljeni Drugi je aktualno neveden in potencialno vseveden, kot tak pa zapolnjuje razcep med aktualizacijama zaimka, tj. med govorcem in izjavljalcem.

Že ta interpretacija Ducrotove analize navedene izjave bi lahko vpeljala koncept interpelacije, ne da bi zavila z Ducrotove poti. A produktivno bi bilo nadaljevati s primerom, ki zahteva izrecnejšo formulacijo interpelacije. Ta primer je namreč še težje analizirati brez koncepta interpelacije, saj zgošča to, kar bomo imenovali Ducrotovo protislovje med okulocentrižmom in *différance*.

Ironično zanikanje kot limita teorije polifonije

Po Ducrotu lahko njegov primer o Jeanu, Johnu, Janezu ilustrira polifonijo zato, ker je primer eksplicitnega zanikanja predpostavljene izjave. Zato bi si lahko obetali, da bo polifonija še očitnejša v primerih, ki zanikanju dodajo še ironijo. Zdi pa se, da Ducrotova teorija prav tu zaide v protislovje. Videti je, da zapade pulziranju med vpeljevanjem primerov izjav, ki designirajo t.i. zunajjezikovno dejanskost, in množenjem izjavljalcev z namenom potujevanja te dejanskosti. Ker ne suspendira tega omahovanja s posegom koncepta ideološke interpelacije, se Ducrotov projekt sam približa polju ideologije.

Tole je njegov primer ironičnega zanikanja:

Z je menil, da bo končal svoj članek pravočasno, N je trdil, da to ni mogoče. Potem ko je Z pravočasno končal članek, ga pokaže N-u z ironično pripombo: »Kot vidiš, nisem končal članka.« (Ducrot, 1988: 221)

Ducrot pravi, da tu ne zadošča njegova običajna analiza, ki ironijo obravnava kot nemožnost priličenja katerega od izjavljalcev govorcju. Ponudi alternativno analizo, »ne da bi se mogel o njej tudi odločiti« (Ducrot, 1988: 221). Ker vidimo v tej alternativni nadrobnost, ki utegne obrniti celotno teorijo na glavo, jo navajamo v celoti:

Namesto da postavimo vse izjavjalce na isto ravnino, jih bomo postavili na dve različni ravni. Na prvo raven postavimo izjavjalca Io, osmešenega izjavjalca, priličenega N-u iz drugega pogovora. N ni več absurden samo zato, ker zavrača Z-jevo trditev, da bo končal članek, temveč

zato, ker – na drugi ravni – postavi dva izjavljalca, I_1 in I_2 , protagonista pravega nikalnega dialoga. I_1 , priličen Z-ju v trenutku, ko prinese članek, bi ugotavljal, da je bil članek dokončan v roku, I_2 , ki mu je priličen I_0 (in torej posredno tudi N), pa bi to trditev zanikal. V tej perspektivi torej I_1 ni več mogoče priličiti G-ju [tj. govorc], saj ga je konstruiral I_0 . Lahko vidimo, v čem se ta rešitev razlikuje od prejšnje. N ni smešen zato, ker zanika nekaj očitnega, temveč zato, ker si v trenutku, ko je članek dokončan, predstavlja pravi dialog, v katerem izjavljalec I_2 zanika nekaj očitnega, kar zatrjuje razumni izjavljalec I_1 , kajti tudi tega je na prizorišče postavil I_0 (ki je priličen N -u). N -u torej ne očitajo tega, da neposredno (kolikor je priličen I_2) zagovarja neko stališče, namreč zanikanje, ki ga implicira nikalna izjava, temveč to, da kot I_0 uprizarja dve gledišči, zatrjevanje in zanikanje, ter da vzame nase, spet kot I_0 , tisto, ki je v tem primeru ravno nesprijemljivo.

Teoretski problem druge rešitve je v tem, da implicira možnost podrejanja izjavljalcev drugega drugemu [...]. To pa lahko – vsaj do neke meje – omaje mojo opozicijo med govorcem in izjavljalcem, kajti izjavljalec se nevarno približuje govorc, brž ko ima tudi sam to možnost, da postavlja na prizorišče izjavjalce. Toda po drugi strani nam s tem, da si vzamemo to pravico, da brez konca podrejamo izjavjalce drugega drugemu, ni treba več postavljati smislu za podlago »vsebin«, objektov, na katere naj bi merila stališča, pripisana izjavljalcem, objektov, ki bi neposredno prikazovali realnost. V teh »vsebinah« bi zmerom lahko videli gledišča nižjestopenjskih izjavjalcev. To pa je pomembna pridobitev, če naj tudi v samih »stvarih«, o katerih naj bi govorili diskurzi, vidimo kristalizacijo diskurza o drugih stvarih, ki se spet lahko razkrojijo v druge diskurze. (Ducrot, 1988: 222–3)

Da bi ostal mož-beseda, si mora N vsaj predstavljati, kot I_0 , da se strinja z I_2 . Ta okornost označevalca, soočenega z realnostjo, ta rigidnost designacije ne glede na realnost je komična v Freudovem pomenu in ne zgolj »absurdna«, »posmeha« in »ironije« vredna. To zanikanje je prazni označevalec, ki lahko organizira celotni dialog, saj je ne le to, kar si predstavlja N , ampak tudi tisto, kar Z , N -jev nasprotnik, izjavi.

Kot rečeno, se Ducrotovi osrednji primeri ironije zatekajo k referiranju na zunajjezikovno dejanskost. Ironija je zanj produkt neujemanja med zatrjenim in videnim. Tri glavne primere ironije in med njimi oba primera ironičnega zanikanja vpelje prefiks »Kot vidite« (Ducrot, 1988: 210, 211, 221). Celo »manj prisiljen primer«, ki ga sklene izjava »Moj jazbečar, gospod, je bil nekdanj bernardinec.« (Ducrot, 1988: 210–1), predpostavlja, da je narava dana, dostopna pogledu. Ko pa se Ducrot poskuša znebiti teh »stvari«, »vsebin«, se domisli zgolj »neskončnega« dopolnjevanja izjavljalcev z izjavljalci.

Ducrot produktivno zavrne odločanje med tem okulocentrizmom in *différance*, med mankom in presežkom označevalca. Zmoti pa se, ko se posveti N-jevemu porazu in ne ravno tolikšni Z-jevi zmoti. Le tako bi Ducrot mogel prepoznati pravega poraženca in tako preseči domačinsko obravnavo dialoga ter zajeti materialne pogoje zanj. Slabo neskončnost pulziranja njegovega projekta bi (kakor sleherno pulziranje v govoric) suspendirala identifikacija praznega označevalca, ki bo v našem branju Ducrotovega primera ekspletivni *ne*. Celo Ducrotov temeljni cilj, dokaz, da besede ne pomenijo, bi bil dosežen s konceptualizacijo tega pomenu odtegnjenega označevalca, okrog katerega se besede strukturirajo v izjave.

Ironično zanikanje kot izjavljalni odziv na ideološko interpelacijo

Z-jeve izjave »Kot vidiš, nisem pravočasno končal članka.« ne saturira niti domnevna danost njenega referenta niti neskončno supliranje izjavljalcev z nižjestopenjskimi izjavljalci. Izjavljalca vpiše v izjavo, izjavo reflektira označevalec »nisem«, natančneje, »ni-«. Ta učinkuje kot t.i. ekspletivni *ne*, ki je na ravni izjave zgolj mašilo, na ravni izjavljanja pa dopolnilo, vpis subjekta.⁵ »ni-« je prazni označevalec, nekaj, kar »na 'dejstvih' nič ne spremeni – in jih hkrati popolnoma spremeni« (Močnik, 1985: 202). Medtem ko bi se znak »sem« nanašal na že prikazani članek in tako napravil izjavo redundantno, dodani označevalec »ni-« referira le na izjavo samo. »ni-« odpravi neovrgljivost, objektivnost potencialne izjave »Kot vidiš, sem pravočasno končal članek.«, spremeni jo v protidejstveno izjavo in tako omogoči subjektu izjavljanja, da to nesmiselnost prevzame nase, subjektivira. Članek v Z-jevi roki zdaj ni več danost, ampak dosežek subjektivne akcije. Kajti izjava ne predstavlja več za N-ja tega, kar sam vidi, temveč subjekt izjavljanja za diskurz naslovljenca, le posredno priličenega N-ju. »ni-« predstavlja Z-ja prav zato, ker ne pripada ne Z-ju ne N-ju. Z tega označevalca ne pripiše N-ju, pač pa izjavljalcu, za katerega se predpostavlja, da izraža svoje stališče ne glede na realnost in je imun proti njej ter lahko kot tak združuje Z-ja in N-ja kljub njunim različnim glediščem na realnost. Prav temu Drugemu Z kaže svoj članek.

Toda kako je tu vzniknil subjekt? Po Lacanu je subjekt učinek označevalca nasploh in moderne znanosti posebej. Moderno znanost konstituira ločitev misli in biti. Kajti kartezijanska misel je materializirana v označevalni verigi, v sistemu razmerij, ki daje materialni obstoj moderni, matematizirani znanosti; bit, neafektirana z mislijo, pa je lahko po prelomu z grško *epistémē* zgolj idiosinkrazija, ne-bit. Izbira med mislijo in bitjo je tedaj izsiljena izbira misli. Misel obstaja kot veriga označevalcev, če ta ne potrebuje zunanje avtorizacije. Sama se lahko veriga avtorizira, če zaustavi neskončno metonimično

---

⁵ Lacan analizira ekspletivni *ne* v Lacan, 1994: 277; 1996: 55; 1988: 66–7, 307–8.

premeščanje svojih zgolj relacionalnih elementov. Brez zatekanja k zunanji avtoriteti je to dosegljivo, če je eden od elementov le v relaciji s seboj. Označevalec, ki ne referira na noben drug označevalec, je označevalec brez označenca, in kot tak označuje samo označevalno prakso, verigo. Ta nesmiselni, prazni označevalec predstavlja za ostale elemente verige njihovo limito, ne-smisel, bit kot izjavljanje tega označevalca: ta označevalec predstavlja subjekt. Patološkost, matematično rečeno, razmerja med členom, ki predstavlja celotno množico, in ostalimi členi te množice prevzame, dopolni subjekt izjavljanja.

Ko je evakuirana v prazni označevalec, ki ga dopolnjuje subjekt njegovega izjavljanja, pa je metonimična narava označevalcev, njihova ne-smiselnost, zgolj prestavljena na višjo raven (v »zgornje« nadstropje Lacanovega grafa želje: Lacan, 1993: 290–303). Sam subjektov odziv na izjavljeno interpelacijo zastavi vprašanje o izjavljanju interpelacije. Subjekt, ki ga prazni označevalec predstavlja za verigo, za red smisla, se neposredno sooči z metonimičnostjo, ne-smislom v verigi, zato manko med označevalci postane subjektov lastni manko. Ta manko v verigi pa je v sklepnem dialektičnem obratu kompenziran prav s tistim, kar je izsiljena izbira, kar je *vel* alienacije opredelil za nemogočo izbiro: s subjektom kot bitjo. Izbira, potlačena z interpelirančevo alienacijo v red označevalca, se vrne v interpelirančevo separaciji od manjkavosti, ne-celosti tega reda. Bit, nezavedna za subjekt, čigar (natančneje, katerega) bit je reducirana na izjavljanje označevalca s potlačenim označencem, se vrne kot subjektova projekcija na manko v verigi. Odgovor na tesnobno vprašanje o želji interpelirajočega Drugega, smisla, je subjekt kot ne-smiselna bit, kot tisto, od česar je subjekta odtujila sama interpelacija. Vprašanje je potemtakem svoj lastni odgovor: zakaj me Drugi naslavlja, če ne zato, ker sem, kar Drugi ni, kar smislu manjka. Subjekt torej saturira verigo tako, da ji prepusti to, kar je vselej že prepustil, potlačil. Subjektovo nezavedno, subjekt kot bit, tako sovpadе z mankom v označevalni bateriji.⁶

Lacanovo lociranje subjekta v moderni prelom z *epistéme* nam omogoča, da nadalje historiziramo njegovo analizo na gradivu diskurza univerze, v katerega sodi Ducrotov dialog. V Ducrotovem primeru je govoreči subjekt odtujen v verigo, konstituiran v subjekt vednosti, prek izbire *Publish or perish!*. Ta motto, s katerim so na(t)ivci postmodernizma subjektivirali, legitimirali svoj položaj v poznem kapitalizmu, je mogoče pripisati tudi sodobni univerzi. Zakaj ekonomija je nasledila krščansko, humanistično in nacionalistično ideologijo kot instanca, ki napravi, da eden od označevalcev

⁶ Na konstitutivno vlogo alternative misel/bit za zgodovino moderne znanosti pa tudi na označevalno verigo in ne-bit kot materialno eksistenco misli in biti pokaže Lacan z vpeljavo odtujitvenega vel (Lacan, 1996: 195–216) in s parodijo Descartesa »mislim: 'torej sem'« (Lacan, 1994: 314); cf. Močnik, 1985: 119, 138–46.

označuje celotno verigo vednosti (Močnik, 2009: 366–77, 385–438; Breznik in Močnik, 2008: 178–81, 193–7; Krašovec, 2009). Odkar je ekonomija ne le determinanta strukturacije družbenih sfer, ampak tudi njena dominantna, povzema vase neekonomistične ideologije, ki so dotlej z mesta dominante določale označevalce vseh ostalih označevalcev vednostne verige. Vednost je tako zgubila svojo specifično ideološko zunanost, a ravno zato zapadla zunanosti, ki je preostala, ekonomiji. Natančneje, sovpadanje determinante in dominante v eni, ekonomski družbeni sferi poteka kot odpravljanje sleherne zunanosti te sfere. In odtod navsezadnje vtis, da ekonomski *vel* nima zunanosti, naslovljenca, pač pa ga vselej zgolj za nazaj formulira že interpelirani individuum: naj ga izrazi neoliberalni ekonomist ali pa naš postmoderni pisec, ustvari prozopopejo domnevno neme, nespodbitne, neideološke logike.

Univerzitetna institucija, povzeta v postmoderno kognitivno blagovno produkcijo,⁷ mora izenačiti vednost z objavami v hegemonih občilih, alternative vednosti pa z ne-bitjo. Med alternativami pa je veliko bolj kakor idiosinkratična odsotnost vednosti onemogočena teorija. Ta je namreč vse bolj prisiljena v institucionalizacijo (in s tem v ne-bit), saj jo komodifikacija kognitivne proizvodnje sooča z nekim drugim *vel*: teorija se lahko proizvaja bodisi v instituciji ali pa v prostem času kognitivne, prekarizirane delavke in delavca (cf. Močnik, 2009: 351 op. 15, 359 op. 29). Teoriji torej ostaja le institucija univerze, se pravi, *vel Publish or perish!*. Nujna izbira stalnega objavljajna pa univerzitetniku jemlje čas za teoretsko delo in ga tako sili v ugibanje občin mest, o katerih je mogoče objavljati. Ker so ti *topoi* določeni z gibanjem kapitala, ugibanje terja teorizacijo kapitala, ki pa se mora, kot rečeno, umakniti objavljanju. Institucionalni *vel* torej primora univerzitetnika v nelagodno spraševanje, kaj institucija hoče od njega. A *vel* mu tudi že odgovori, prav ko dilemo med vednostjo in teorijo zbrklja v *vel*, prisilno objavljanje: obča so vsa mesta, ki so institucionalizirana v hegemonih, s kapitalom podprtih medijih. (Za to institucionalno supliranje institucionalne ne-celosti gl. Močnik, 2009: 242–62.)

Teorija v liberalizirani univerzi je tedaj speljana na vednost, objavljivo v medijih, namenjenih institucionalni reprodukciji, ne teoretskemu dialogu. Ravno z objavljanjem univerza tekste paradokсно odteguje dialogični refrakciji v drugih tekstih. Ker je to prelamljanje pogoj možnosti za teorijo (Močnik, 2009: 266 op. 3) in kolikor je bilo institucionalizirano denimo v lacanovski praksi *la passe* (in reviji *Scilicet*: Lacan, 2008: 225), lahko vidimo,

⁷ Retroaktivno lahko celo rečemo, da je bila neoliberalna prisvojitev kritike, ki jo je na univerzo naslovil maj '68, anticipirana že v Lacanovem opozorilu (2008: 91), da je delavec kot enota vrednosti le »*unité de valeur*«, »kreditna točka«. Teoretsko, onkraj retroakcije, pa vsekakor velja, da Lacan v diskurzu univerze prepozna sodobni diskurz gospodarja. Več o neoliberalni prisvojitvi boja študentskega revolta zoper tovarno, šolo in družino oziroma ekonomijo, politiko in kulturo gl. v Močnik, 2006: 32–44.

da institucionalna blokada tega prelamljanja blokira prehod ideološkega diskurza univerze v teoretski, recimo analitični diskurz. Teorija, ki postane drugi vednosti, njen objekt, ne more postati dejavnik analize. Ta prehod univerze v analizo po Lacanu tudi sicer ni mogoč, saj lahko diskurzivni premiki izhajajo zgolj iz diskurza gospodarja (cf. Močnik, 1985: 99–100), diskurz univerze pa je celo moderna aktualizacija tega diskurza (Lacan, 2008: 31–2) oziroma, rečeno z Althusserjem (2000: 79–83), univerza je del vladajočega ideološkega aparata države z razvitim kapitalističnim produkcijskim načinom.

Če naj bo Ducrotov primer pertinenten za diskurzivno analizo, ga moramo umestiti v prav takšno situacijo. Le tako bo lahko Z-jev prekomerno investirani odziv na N-jevo opazko kaj več kakor kontingenca. Afektiranost odziva lahko pojasnimo, če Z-ju pripišemo, da N-jevo opazko interpretira na ozadju zgornjega univerzitetnega *vel*, kot zapoved objave. Če je N izjavil »Ne boš napisal članka v roku.«, je Z izjavo samodejno dopolnil v »Takole ne boš napisal članka v roku.« Z ne more opustiti pisanja članka, zato more in mora opustiti le način pisanja, ne-vednost, ki je kot idiotizem ali teorija drugo vednosti v diskurzu univerze. A to je kot univerzitetnik, ki je z izjavo, da bo ujel rok, sploh izzval N-jevo repliko, vselej že storil. Z je že alieniran v institucijo vednosti, že je subjektiviral označevalec *Publish!*, ki tvori binom le z lastno odsotnostjo, izginotjem, in tako označuje označevalec kot tak, objavo. Institucijo vednosti, ki mu je vsilila ta prazni označevalec, Z že materialno reproducira s svojimi objavami. Ne-vednost je zanj le še nemogoča, potlačena alternativa, N-jevo opazko o njegovi ne-vednosti lahko sprejeme samo s praznim afektom tesnobe, zato jo mora zavrniti z ironijo, še prej pa ujeti rok.

»ni-«, označevalec zanikanja objave, potemtakem označuje prisilo objavljanja. V N-jevi opazki aktivira verjetnostno ozadje *Publish or perish!* in kot ponovljen v Z-jevi ironični repliki predstavlja Z-ja, odtujenega od izbire neobjavljanja, za druge označevalce, za vednostno institucijo. Kakor ekspletivni *ne* tudi »ni-« zanika Z-jevo izbiro biti, neobjavljanja, in ker je ta izbira lahko po alienaciji le nezavedna želja, »ni-« označuje to željo. Ker je ironično pripisan, vrnjen N-ju, pa »ni-« izpelje tudi separacijo alieniranega Z-ja od tesnobne ne-celosti N-jeve opazke: Z-jevo vprašanje, kaj hoče N, »ni-« odpravi tako, da N-jevo opazko napravi za znak, da N in z njim institucija hoče svoje drugo, Z-jevo bit, tj. Z-ja, kakršen je od alienacije naprej nemožen, zgubljen. Ironija Z-ju omogoči, da Drugemu prepusti bit, ki pa je sploh nima, odkar ga je Drugi prek N-ja naslovil z *vel*. Z ironijo se Z distancira od N-ja kot I₀, ki se, identificiran z I₂, humorno oklepa označevalca »ne« in z njim rigidno designira odsotnost članka v vseh možnih svetovih.⁸ A ta odsotnost vednosti je le

⁸ Za Kripkejev rigidni designator kot prazni označevalec gl. Žagar, 2009: 97–8; Močnik, 1985: 173 op. 1.

objekt-vzrok Z-jeve lastne, a že potlačene želje zelenja: Z prenese na I_0 – na molččega N-ja iz drugega dialoga, tj. iz monologa in ne polifonije – lastno nezavedno željo: N-ja ljubeče korigira, dopolni s tem, česar nima na voljo:⁹ z že potlačeno bitjo, ki mu jo je opazka tesnobno približala, ko mu je – kot uspelo komunikacijsko dejanje (Lacan, 1996: 129) – v sprevernjeni, resnični obliki vrnila prvotno, neizzvano sporočilo, da bo ujel rok, prvotno zavrnitev izbire biti. Če naj dokončno mitologiziramo Lacanovo (2008: 41–58) shemo diskurza univerze: izsiljena izbira (S_1) univerze (S_2) preobrazi Z-ja iz študenta ali teoretika (a) v diplomanta ali univerzitetnika (\$).

Sklep: Od akterjev k institucionalnemu okviru izjavljalnega dogodka

Ducrotova dilema designacija/diseminacija je »neodločljiva«, le dokler ne prelomimo z Z-jevim in N-jevim horizontom. Dilemo suspendiramo, brž ko tako rekoč institucionaliziramo Z-ja in N-ja, ko okvirimo njun dialog z univerzo kot materialno eksistenco njenega skupnega naslovljenca. A to bi Ducrot mogel sam napraviti, če bi interpretiral Bahtinov ključni koncept »raznosmerne dvoglasne besede« (Bahtin, 2007: 219–25) na ozadju ideje Vološinova o »raznosmernih družbenih interesih znotraj območja enega jezikovnega kolektiva« (Vološinov, 2008: 34). Tako bi ugotovil, da bahtinovska koncepcija polifonije ni omejena na tekste, pač pa razširjena na razredni boj.¹⁰ Z vidika Bahtinovega kroga je namreč »raznosmerna beseda« polifonija *in nuce*, praktična eksistenca »raznosmernih družbenih interesov«. Naša artikulacija polifonije v govoricah na teorijo družbene institucije je potemtakem mogoča že v bahtinovski tradiciji, ki jo Ducrot sicer poskuša razviti. S tega gledišča sta Z in N le dve strani enega sporočila, isti subjekt.¹¹ Razlikujeta se samo, kolikor N naivno verjame, da »članek« pomeni kaj bolj substancialnega kakor »tisto, kar institucija imenuje 'članek'«, medtem ko Z

⁹ Dati tisto, česar nimaš je Lacanova definicija transferne ljubezni, dopolnjene v separaciji. Z-jeva ironija je tako res ecovska postmoderna, na paradoksu lažnivca sloneča ljubezenska izpoved, Lacan pa unaprejšnji kritik postmodernizma.

¹⁰ Za teoretsko prakticanje in epistemološki komentar tourstnega dopolnila Ducrotove bahtinove teorije s historičnomaterialističnimi koncepti Vološinova in Medvedeva gl. Močnik, 2008: 184–8; Kržan, 2008b: 246–7. Maja Breznik (2009: 24, 85–95, 103–4) pa z navezavo na teoretizacijo ideologije pri Vološinovu kritizira imediatizem Bahtinove ideje o polifonični karnevalski kulturi.

Na primeru stalinskega diskurza ideološki suspenz polifonije locira Lev Centrih (2005: 79–81). Stalinski diskurz odpravi polifonijo sovjetskih pozicij izjavljanja tako, da jim z institucionalno podporo vsili identifikacijo s kategorijo novega, obenem pa njegova verzija diamata ne določi razlike med starim in novim. Zato morajo naslovljenci sami dodati vsiljenemu simbolnemu dispozitivu prazni označevalec novega. To ugibanje želje Drugega pa že odpravi specifične naslovljencev, polifonično raznoličnost med njimi, saj naslovljenci bodisi uganajo željo in se identificirajo z unarno potezo Drugega, bodisi je ne uganajo in niso več naslovljenci, tj. ginejo ali v označevalcu ali v čistki.

¹¹ Subjekt izjavljanja in subjekt sprejema izjave interpelira isti Drugi, zato sta isti subjekt, tisti, ki po Lacanu od Drugega prejema lastno sporočilo in sprevernjeni, resnični obliki (Močnik, 1985: 143–6).

brez sramu sprejme to delokutivno izpeljavo. Razlikujeta se kot levičarski in desničarski intelektualec, kakor *fool* in *knave*, rečeno s Chaucerjem (gl. Lacan, 1988: 181–3). Z eno besedo, tako Z kakor N sta produkt institucionalizirane prakse publiciranja kot »*poubellications*« oziroma, če naj parafraziramo ta Lacanov za-govor k *Štirim temeljnim konceptom psihoanalize, oublications*.

LITERATURA

- Althusser, Louis (2000): Ideologija in ideološki aparati države. V Louis Althusser, Izbrani spisi, 53–110. Ljubljana: Založba /*cf.
- Bahtin, Mihail M. (2007): Problemi poetike Dostojevskega. Ljubljana: LUD Literatura.
- Breznik, Maja (2009): Kultura danajskih darov. Ljubljana: Sophia.
- Breznik, Maja in Rastko Močnik (2008): Humanistika in družboslovje v primežu liberalne Evrope. Časopis za kritiko znanosti 36 (233): 178–98.
- Centrih, Lev (2005): Stalinistična struktura in njen bralec. V Lev Centrih et al. (ur.), Marksizmi in jezikoslovje, 77–83. Ljubljana: Agregat.
- Culiberg, Luka (2007): Japonska: Med nacionalnim mitom in mitološko nacijo. Ljubljana: Založba /*cf.
- Ducrot, Oswald (1988): Izrekanje in izrečeno. Ljubljana: ŠKUC in ZIFF.
- Ducrot, Oswald (1996): Slovenian Lectures / Conférences sloven. Ljubljana: ISH.
- Krašovec, Primož (2009): Dani komune. Dostopno preko <http://www.slobodni-filozofski.com/2009/05/knjiga-dojmova-dani-komune.html>, 8. 11. 2010.
- Kržan, Marko (2008a): »Tuji govor« ter razmerje med lingvistiko in pragmatiko. Slavistična revija 56 (1): 65–78.
- Kržan, Marko (2008b): V. N. Vološinov in teorija dejavne govornice. V V. N. Vološinov, Marksizem in filozofija jezika, 223–47. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Lacan, Jacques (1988): Etika psihoanalize. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Lacan, Jacques (1994): Spisi. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Lacan, Jacques (1996): Štirje temeljni koncepti psihoanalize. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Lacan, Jacques (2008): Hrbtna stran psihoanalize. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Močnik, Rastko (1985): Beseda besedo. Ljubljana: ŠKUC.
- Močnik, Rastko (2006): Svetovno gospodarstvo in revolucionarna politika. Ljubljana: Založba /*cf.
- Močnik, Rastko (2008): Regulation of the Particular and Its Socio-Political Effects. V Gilles Tarabout in Ranabir Samaddar (ur.), Conflict, Power, and the Landscape of Constitutionalism, 182–209. London, New York in New Delhi: Routledge.
- Močnik, Rastko (2009): Spisi iz humanistike. Ljubljana: Založba /*cf.
- Vološinov, Valentin N. (2008): Marksizem in filozofija jezika. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Žagar, Igor Ž. (2009): Od performativa do govornih dejanj. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Dostopno preko <http://193.2.222.157/Sifranti/StaticPage.aspx?id=64>, 8. 11. 2010.